

номерама від 5170 до 5767. Згідно з цим каталогом всього до складу бібліотеки КДА від М. Петрова надійшло 1918 од. зб. (кількість одиниць зберігання не співпадає з кількістю номерів через те, що, як правило, томи та випуски продовжуваних видань записувались за одним номером).

В основному «Каталозі» бібліотеки М. Петрова видання, подаровані КДА, відмічено червоним олівцем. Репертуар відібраних книг різноманітний. Але можна простежити основні критерії відбору. Це, в основному, комплекти періодики різних років, видання історичних та археологічних товариств – «Киевская Старина», «Чтения в Императорском обществе Истории и древностей российских при Московском университете», «Известия Императорской Академии наук», «Русский филологический вестник», «Древности. Труды Императорского Московского Археологического общества»; усі друковані матеріали Археологічних з'їздів, «Труды» і «Известия» губернських учених архівних комісій, різні літописи, збірки та серії, публікації архівних документів – «Ар-

хеографический сборник документов, относящихся к истории северо-западной Руси, издаваемый при управлении Виленского учебного округа» І. Спрогиса (Вільна, 1867–1904), «Акты Литовско-Русского Государства, издаваемые М. Довнар-Запольским» (Москва, 1900); історичні праці – «В память Отечественной войны 1812» (Воронеж, 1912), «Записки о пребывании Петра Великого в Нидерландах в 1697/98 – 1716/17 гг.» Я. Номена (Київ, 1904).

Особисте бібліотечне зібрання М. І. Петрова є комплексним культурно-історичним явищем, що має непересічне джерелознавче значення для вивчення історії церкви, різних галузей та дисциплін історичної науки, зокрема джерелознавства, археографії, етнографії, а також славістики, образотворчого мистецтва, фольклору, іконографії, нумізматики, храмубудівництва, бібліографії тощо. Аналіз бібліотечного зібрання допомагає глибше зрозуміти основні напрями наукового та творчого буття М. Петрова, окреслити його світоглядні позиції.

Ніна МИРОНЕЦЬ

Доля книжково-рукописного зібрання українського культурного діяча барона Ф. Р. Штейнгеля

Стаття присвячена дослідженню основних етапів переміщення книжково-рукописних матеріалів барона Ф. Р. Штейнгеля – науковця, громадсько-політичного та культурного діяча України, від моменту евакуації зібрання з родинного маєтку в с. Городок (Рівненський р-н) і до його теперішнього місцезнаходження.

На сучасному етапі розвитку історичної науки все актуальнішими стають дослідження книжково-рукописної спадщини видатних та маловідомих діячів української культури. Архівно-бібліотечні колекції перетворюються на історичні джерела, об'єкти дослідження історії культури, науки, освіти. Серед них достойне місце займає зібрання барона Штейнгеля, яке сьогодні потребує політичної та культурологічної реабілітації. Метою даної публікації є дослідження долі книжково-рукописної спадщини барона Ф. Штейнгеля як необхідної умови здійснення реконструкції складу та змісту зібрання.

Комплексному дослідженню долі книжково-рукописної спадщини барона Ф. Штейнгеля в історичній науці не було присвячено жодної ґрунтовної праці. Деякі епізодичні згадки та відомості з означеної проблеми подають у своїх працях рівненські краєзнавці – Г. Непомнящий, Г. Бухало, С. Шевчук¹. У контексті дослідження

історії створення та діяльності Городоцького музею волинської губернії барона Штейнгеля вони подають інформацію про музейну бібліотеку, але лише в період її активного життєвого циклу. Окремо серед таких досліджень слід виділити працю С. Шевчука «Фольклорно-етнографічні студії Городоцького музею», у якій вперше прослідковано долю і сучасний стан деяких рукописних матеріалів з етнографічної колекції зібрання барона Ф. Штейнгеля, котрі нині зберігаються в Російському етнографічному музеї в Петербурзі.

Певний внесок у вивчення цього питання зробив С. Білокінь. Дослідник проаналізував протоколи засідань Тимчасового Комітету (далі – ТК) по створенню ВБУ, на яких неодноразово порушувалося питання про бібліотеку барона Штейнгеля, висвітливши таким чином деякі аспекти надходження частини книжкового зібрання Штейнгеля до ВБУ².

¹ Непомнящий Г. Городоцький музей Ф. Р. Штейнгеля // Велика Волинь. – 1994. – Т. 15. – С. 168–173; Бухало Г. Музей барона Федора Штейнгеля // Наукові записки. – Рівне, 1996. – Вип. 1. – С. 11–16; Шевчук С. Жертовність для утвердження України. – Рівне, 2002. – 99 с.; Його ж. Фольклорно-етнографічні студії Городоцького музею // Народна творчість та етнографія. – 1983. – № 6. – С. 60–64.

² Білокінь С. До збірок барона Штейнгеля // Республіканська наукова конференція з історичного краєзнавства. Тези доповідей та повідомлень. – К., 1989. – С. 141–143; Його ж. Розшукується бібліотека Штейнгеля // Зміна. – 1991. – 20 квітня.

Оскільки одна з частин книжково-рукописного зібрання барона Штейнгеля перебувала у складі бібліотеки Університету св. Володимира, то до історіографічних праць з означеної проблеми потрібно віднести і дослідження Т. Є. Мяскової про передачу фондів бібліотеки Університету до ВБУ³.

Барон Федір (Теодор) Рудольфович Штейнгель (26. 11. 1870 – 11. 02. 1946) народився в сім'ї інженера, статського радника Рудольфа Васильовича Штейнгеля. Вищу освіту здобув на природничому відділенні фізико-математичного факультету Варшавського університету. Яскравий представник прогресивної інтелігенції, він брав активну участь у громадсько-політичному житті тогочасного суспільства. У 1906 р. Штейнгель входив до складу української фракції І Державної Думи. З 1908 р. – член проводу Товариства українських поступовців. З осені 1915 р. очолює Комітет Південно-Західного фронту Всеросійського Союзу міст, який надавав допомогу пораненим і хворим, санітарну обслугу армії, а потім технічну – постачання зброї, ремонт шляхів, мостів і т. д. Він очолював і Виконавчий комітет об'єднаних громадських організацій м. Києва, входив до першого складу Центральної Ради УНР (7 березня – 7 квітня 1917 р.). У квітні 1917 р. брав участь у роботі Всеукраїнського Національного Конгресу в складі її президії. У серпні 1917 р. Д. І. Дорошенко, формуючи новий уряд, запропонував кандидатуру Ф. Р. Штейнгеля на посаду Генерального секретаря торгу й промисловості. За часів правління гетьмана П. Скоропадського барон працював послом Української Держави в Німеччині (з 10 червня 1918 р.).

Відомим є ім'я барона Штейнгеля і як добродійника та мецената, сподвижника освіти та науки. Зі студентських років, захопившись краєзнавством Волині, на власні кошти проводив археологічні розкопки та етнографічні експедиції. Зокрема досліджував могильники періоду Київської Русі у с. Студниці (Рівненський р-н Рівненської області). Зібравши цінні етнографічні та археологічні матеріали й інші джерела з історії Волині, Ф. Штейнгель за допомогою видатного археолога М. Біляшівського заснував 25 листопада 1896 року музей в с. Городок – один із перших музеїв на Правобережній Україні, який став широко відомий в усій Російській імперії багатством своїх експонатів. «На Волині, настільки багатій історичним минулим, а також різноманітністю природи і народних звичаїв давно відчувалася необхідність осередку, де б накопичувалися матеріали, котрі так чи інакше характеризували різні сторони життя краю...», – писав А. Лазаревський у кінці XIX ст. про створення Городоцького музею⁴. Географічний, антропологічний, археологічний, етнографічний та природничий відділи закладу зберігали в своїх фондах

пам'ятки минувшини регіону. Крім того, при музеї засновувалася і бібліотека як науково-дослідний відділ, що мав створювати музейні колекції рукописної та друкованої книги і збирати наукову літературу для студювання окремих питань волинезнавства.

Структурно бібліотека складалася з трьох відділів: рукописи; стародруки; книги, брошури та періодичні видання. У відділ рукописів увійшли історико-географічні матеріали. Це, в основному, малі за об'ємом рукописи. Ймовірно, саме цими документами наповнювалися «Сборники историко-географических материалов по Волынской губернии», які склалися таким чином: для кожного повіту заводилася окрема папка, куди збиралися різні матеріали, що відносяться до певної місцевості – давні, нові акти чи їх копії, описи, етнографічні спостереження, плани, види місцевостей, пам'ятники старовини, статистичні дані і т. д. Крім рукописних матеріалів в «Сборники» входили також і друковані видання. В основному – це вирізки з газет. Цінними науковими джерелами є і більші за масштабом рукописні документи: збірки актів державних установ, програми для вивчення краю, велика кількість біографічних джерел тощо. Сюди увійшли особисті документи багатьох видатних осіб та сімейні архіви. Це папери нумізмата Я. Я. Волошинського, головний вміст яких – щоденники розкопок, проведених ученим у 50-х роках XIX ст. на території Київської губернії. Є серед них і зошит, в якому записані легенди, зібрані в Овруцькому повіті в кінці 40-х років XX ст. одним з місцевих поміщиків. Вражає об'ємністю архів роду Макаровичів, що хронологічно охоплює період з 1684 по 1857 рр.

У колекції рукописного відділу бібліотеки Городоцького музею був і диплом на дворянство, виданий Івану Хухровському 1775 р. з автографом Станіслава Августа, етнографічні матеріали Я. Павловського, рукописи Деражненського костюлу, тисячі документів, що стосувалися м. Чуднова і т. д. Це, зрозуміло, неповний перелік рукописів, що знаходилися у бібліотеці барона Ф. Р. Штейнгеля. Належної оцінки заслуговує власне ініціатива їх збору, копійка робота по опрацюванню, коли з поля зору дослідників не було випущено жодного документа. Вони добре усвідомлювали унікальність таких матеріалів для нащадків. Відділ стародруків кількісно найменший, але зовсім не поступається своїм значенням перед колекціями інших відділів. Сюди увійшли книги, видані до початку XIX ст. Загалом – це твори релігійної тематики. Найдавнішими з них є «Трифологій» (Львів, 1632 р.), «Тріодь» (Львів, 1664 р.), «Євангеліє тетр» (Вільно, 1644 р.) та «Апостол» (Львів, 1654 р.) з рукописною вставкою читань Премудрості Соломона. У відділі наявна велика кількість уніатських богослужбових книг XVIII ст. видання Почаївської Лаври. Без сумніву, колекція стародрукованих книг барона Ф. Р. Штейнгеля має меморіальне значення для розвитку науки та культури нашої держави. Відділ «Книги, брошури та періодичні видання» поділяється на підвідділи: природознавство, географія, історія та етнографія, народна освіта, суспільствознавство, белет-

³ Мяскова Т. Є. Передача бібліотеки Університету св. Володимира до фондів Всенародної бібліотеки України // Рукописна та книжкова спадщина. Вип. 6. – К., 2000. – С. 111–117.

⁴ А. Л. (Лазаревський О. М.) Городецкий музей Волынской губернии // Киевская старина. – 1898. – № 4. – С. 13.

ристика, періодичні та довідкові видання. Найзначнішу частину відділу становлять книги історичної та етнографічної тематики. Варто вказати на велику кількість суто біографічних праць. У більшості своїй – це описи життя та діяльності видатних діячів: Мелентія Смотрицького, князя Костянтина Острозького, Раїни Могилянки, князівни Вишневецької, митрополита Петра Могили та його сподвижників і т. д. Серед книжок багато праць бібліографічного характеру: П. Житецький «Описание Пересопницкой рукописи XVI в.» (Київ, 1876 р.); «Библиографическое и историко-литературное исследование о Богогласнике» (Вільно, 1876 р.); Ювеналій Тихоновський «Указатель содержания неофициальной части Волынских Епархиальных Ведомостей за первые 20 лет их существования (сентябрь 1867 – сентябрь 1887 гг.)» (Почаїв, 1888 р.) тощо. Цінною також є та частина відділу, в якій зосереджені періодичні видання і журнали та відбитки з них. Зазвичай це – «Киевская старина», «Волинь», «Волинские губернские ведомости», «Археологическая летопись Южной России», «Волинские епархиальные ведомости», «Вестник Западной России». Формуючи свою бібліотеку, не обійшов Ф. Р. Штейнгель і тему народної освіти. Різного роду програми, історико-статистичні описи шкіл губернії, настанови для вчителів, абетки та інше знайшли достойне місце на полицях Городоцької книгозбірні. Топографічні матеріали (карти, плани), враження від подорожей, описи місцевостей, ілюстровані путівники а також наукові праці з природознавства зосереджені у підвідділі «Географія». До складу бібліотеки входила фонотека, матеріали якої одночасно відігравали і роль експонатів музею. У фонді музею також нараховувалося близько 1000 екземплярів негативів.

Перед створенням музею і в першому звіті про його діяльність за 1896–1897 рр. Ф. Р. Штейнгель як власник заповів: «Турбуючись про долю музею, я зробив належне розпорядження, на випадок неможливості чи небажання вести цю справу далі мною чи моїми нащадками, про передачу музею безплатно якій-небудь громадській установі»⁵.

На основі цього та кількох інших джерел сучасні дослідники, зокрема С. Шевчук, висловлюють припущення, що збанкрутувавши перед війною, він міг просто передати фонди до Товариства Дослідників Волині у Житомирі, з якими неодноразово співпрацював⁶.

Проте існують інші джерела, які здатні спростувати таке твердження. Зокрема, за повідомленням волинського краєзнавця 20-х років ХХ ст. В. Гнатюка, доля славного Городоцького музею склалася трагічно. Він вважав, що фонди цього музею в 1914 р. Федір Рудольфович евакуював на Кубань, до свого брата Штейнгеля Володимира Рудольфовича, який мешкав у родинному

⁵ Отчет Городецкого музея Волынской губернии барона Ф. Р. Штейнгель за первый год с 25 ноября 1896 года по 25 ноября 1897 года (составил Н. Беяшевский). – Варшава: Типография Ф. Чернака, 1898. – С. 1.

⁶ Шевчук С. Жертвність для утвердження України. – Рівне: Волинські обереги, 2002. – С. 83.

мастку в с. Хуторок. У ході громадянської війни 1918 р. брата було вбито, а його хутір разом з матеріалами музею спалено⁷. Пізніше дослідник історико-краєзнавчого руху на Волині Л. В. Баженов спростував категоричне твердження свого попередника: «У 1914 році музей евакуйовано на Кубань, де сліди його загубилися»⁸.

Більш повну інформаційну ясність для дослідження проблеми вносить висловлювання самого власника осередку в с. Городок барона Ф. Р. Штейнгеля, виявленого нами в одному з листів до М. Ф. Біляшівського (26 лютого 1922 року): «От музея как частью перевезенного в Киев, так и частью перевезенного на Кавказ ничего не осталось!»⁹. Перебуваючи за кордоном (при уряді Гетьмана Скоропадського Ф. Р. Штейнгель був послом у Берліні), він, ймовірно, не знав, як склалася подальша доля його музейних колекцій та рукописно-книжкових збірок. Проте сьогодні можна з упевненістю констатувати, що фонди Городоцької бібліотеки мали свою складну подальшу долю, як і багато інших приватних зібрань Волині.

У період Першої світової війни, Української революції 1917–1920 рр., становлення радянської влади, націоналізації багато колекцій було кинуте напризволяще: їх знищували, розкрадаючи і спалюючи покинуті родові мастки.

Виняткова роль у збереженні книжково-рукописного надбання України, що сформувалося до першої чверті ХХ століття, належить Національній, згодом Всенародній бібліотеці України, що підпорядковувалася Всеукраїнській академії наук. Комплектування національного бібліотечного фонду та порятунок книжкових колекцій і зібрань були основною метою та домінуючою ідеєю діяльності Бібліотеки¹⁰. Збиранню бібліотечного фонду сприяла і звістка про створення Товариства прихильників Національної бібліотеки та підтримка добровільних помічників, які сповіщали членів Тимчасового Комітету по створенню ВБУ про можливості придбання тих чи інших колекцій або про порятунок бібліотек, котрі залишилися у ці буремні роки без власників.

Так, вивчаючи протоколи засідань ТК (1919–1920 рр.), неодноразово виявляємо той факт, що постійно наголошується на проблемі знищення музею та бібліотеки барона Штейнгеля¹¹.

На жаль, джерела, з яких походить ця інформація, у вище названих протоколах не вказуються. Відомо лише, що Городоцька бібліотека у той час була розпорошеною і знаходилася в Києві за різними адресами. Це дає підста-

⁷ Гнатюк В. Наукова праця на Волині в 1914–1924 рр. // Україна. – К., 1926. – Кн. 2–3. – С. 224.

⁸ Баженов Л. В. Історичне краєзнавство Правобережної України ХІХ – початку ХХ ст.: Становлення. Історіографія. Бібліографія. – Хмельницький: Доля, 1993. – С. 245.

⁹ ІР НБУВ, ф. ХХХІ, оп. 1, од. зб. 2196.

¹⁰ Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – К., 1998. – С. 55.

¹¹ Архів НБУВ, оп. 1, од. зб. 1.

ви висловити припущення щодо етапності евакуації Штейнгелем музейного зібрання.

Слід зазначити, що після встановлення радянської влади в 1919 р. починається процес централізації бібліотечної справи та видавничої діяльності. 1 березня 1919 року виходить постанова НКО УРСР «Про реквізицію бібліотек», згідно з якою бібліотека барона Штейнгеля, як, зрештою, й інші подібні зібрання, переходили у відання позашкільного відділу народної освіти. У травні 1919 р. було створено секцію охорони бібліотек Київської губнаросвіти, на яку офіційно покладалося завдання охорони бібліотек від розпорошення та самочинних реквізицій. Сортуванням книжок опікувався бібліотечний підрозділ Київського губвиконкому¹².

Усвідомлюючи наукову та культурологічну цінність бібліотеки барона Штейнгеля, представники ВБУ мали твердий намір приєднати це зібрання до фондів Бібліотеки. З приводу вирішення цього питання ТК неодноразово звертається до новоутворених установ. Так, під час засідання ТК від 4 березня 1919 року, коли піднімалося питання про знищення музею та бібліотеки барона Ф. Штейнгеля, було доручено Є. О. Ківлицькому провести переговори з секретарем бібліотечної комісії при колегії позашкільної освіти Марголіним стосовно цієї проблеми¹³. У результаті чого було з'ясовано, що частина Городоцької бібліотеки знаходиться у відомстві Книжної Ради¹⁴. Представником від Комітету у Книжковій Раді був Д. І. Багалій. Йому й доручено було подбати про те, щоб вціліла частина зібрання потрапила до фондів Бібліотеки. Під час засідання ТК 23 березня 1919 року академік повідомив, що ту частину бібліотеки барона Штейнгеля, що ще залишилася цілою, вже передано до Університету св. Володимира, і тому одержати її для Бібліотеки вже неможливо¹⁵. Інша частина згаданої бібліотеки, яку вдалося зберегти від розграбування, переховується в міському музеї¹⁶.

У той час музейний фонд претендував на монопольний перерозподіл бібліотечних та музейних фондів. Згідно з цим розподілом ВБУ мала пріоритетне право лише на давню та іноземну літературу. Є. О. Ківлицький спробував звернутися в бібліотечну секцію Київського губвиконкому з приводу отримання цієї частки книжково-рукописного зібрання Штейнгеля, що знаходилася в міському музеї. Про результати переговорів він повідомляв на засіданні ТК 16 травня 1919 року: «Виявилось, що спеціально створена комісія з представників від бібліотек м. Києва вирішить, кому передавати згадану бібліотеку»¹⁷. На тому ж таки засіданні було вирішено доручити Є. О. Ківлицькому та В. О. Кордтові «вжити всі заходи, щоб ця частина бібліотеки барона

Штейнгеля була передана до Національної бібліотеки»¹⁸.

Справа вирішилась не на користь ВБУ. Книжки потрапили до міської бібліотеки і знаходилися у 15 ящиках. Через рік, 9 вересня 1920 року, уповноважений ВБУ П. Несторовський одержував з міської бібліотеки майно ВБУ. Книжки Штейнгеля виділили окремим пунктом у списку. На той час вони займали тринадцять шаф, розміщених у різних бібліотечних кімнатах¹⁹. Таким чином зібрання Штейнгеля переїхало у ВБУ.

Але цим справа не скінчилась. На засіданні 21 грудня 1920 року академік А. Ю. Кримський доповів про бібліотеку, що зберігалась у готелі «Пласт». Серед інших там були і книжки з музею барона Штейнгеля. Цю бібліотеку забрав управитель будинку²⁰.

Працівниками Київського Університету св. Володимира теж було вжито чимало заходів для збереження покинутих напризволяще книжкових колекцій і зібрань. У березні 1919 р. до фондів його бібліотеки було придано одну з частин музейної бібліотеки барона Ф. Р. Штейнгеля. Деякі джерела дають нам підстави зробити припущення, що певну роль у цьому процесі відіграв М. Ф. Біляшівський. На відміну від Ф. Р. Штейнгеля, який з політичних міркувань не міг перебувати у той час у Києві, Микола Федотович не покидав міста, більше того, з 1919 р. він стає одним з перших академіків ВУАН. Як нами зазначалося вище, Біляшівський стояв біля витоків формування зібрання у Городоцькому музеї, був співавтором програми діяльності і реально співзасновником цього закладу. Тому, на нашу думку, йому була небайдужа доля цих колекцій. В особовому фонді ІР НБУВ нами було знайдено документ, що підтверджує цю гіпотезу. Зоологічний музей Київського Університету надіслав Миколі Федотовичу розписку (30 червня 1919 року), в якій зазначалося, що заклад отримав зоологічні матеріали з колишньої колекції Штейнгеля²¹. Це свідчить, що Біляшівський мав доступ до зібрання Городоцького музею після його евакуації і, ймовірно, знав про попереднє місцезнаходження тієї її частини, що потрапила до Університету св. Володимира. До навчального закладу крім музейних колекцій потрапив і особистий архів барона Штейнгеля. Це дозволяє зробити припущення, що частина Городоцького зібрання, яка потрапила до Університету, перед цим зберігалась в одному з власних будинків Штейнгелів у Києві, ймовірноше в Липках (тут вони мешкали в часи Першої світової війни)²². Як близький друг родини, Микола Федотович, природно, потурбувався про те, щоб документи і книги потрапили в «надійні руки» і змогли далі виконувати покладені на них першопочаткові функції.

Керівництво Університету св. Володимира добре усвідомлювало значення бібліотеки барона Штейнгеля. Про що свідчить лист від 19 травня 1919 року, направлений

¹² Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – К., 1998. – С. 62.

¹³ Архів НБУВ, оп. 1, од. зб.1, арк. 45.

¹⁴ Там само, арк. 48 зв.

¹⁵ Там само, арк. 66.

¹⁶ Там само, арк. 96.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Там само, арк. 300 зв.

²⁰ Там само, арк. 324.

²¹ ІР НБУВ, ф. ХХХІ, оп.1, спр. 214.

²² Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле (1914–1920). – Мюнхен, 1969. – С. 40.

до бібліотечної секції при відділі позашкільної освіти Виконкому, де зазначалося: «...по имеющимся у нас частным дополнительным сведениям, остальные ящики с книгами, принадлежащие библиотеке барона Штейнгеля, находятся: часть в Первом Советском доме. Часть на складе Губпродкома»²³. Повідомляючи про цю бібліотеку, університет просив бібліотечну секцію посприяти в справі передачі цих книг до закладу для складання «повної адресології» барона Штейнгеля як «представляющую из себя для университета большую ценность в деле народного просвещения»²⁴. Подальша доля Городоцького зібрання була нерозривно пов'язана з долею бібліотеки Університету св. Володимира.

26 серпня 1926 року рішенням колегії НКО УРСР було затверджено передачу бібліотеки колишнього університету до Всенародної Бібліотеки України. Після ряду засідань паритетної комісії на кінець 1927 р. було остаточно завершено поділ книжкових фондів колишньої університетської бібліотеки між Київським інститутом народної освіти та ВБУ. Серед інших фондів до складу ВБУ увійшли колекції, що надійшли до бібліотеки Університету св. Володимира до осені 1920 р.

Частина книжково-рукописного зібрання барона Штейнгеля, що була у складі бібліотеки Київського університету, теж невдовзі втратила свою цілісність. З її складу було виокремлено рукописні матеріали згідно з розпорядженнями Центрального Архівного Управління. Відмінності у ідеології комплектування архіву та рукописного відділу бібліотеки були визначені ще при Гетьманаті: рукописний відділ мав збирати пам'ятки рукописної книжності та літературні, «побутові» (особові) архіви представників духовного життя України²⁵. Державні документи установ та відомств потрапляли до Національного архіву і т. д.

У листі до т. Лукашенка, голови комісії по об'єднанню бібліотеки колишнього Київського Університету з Всенародною бібліотекою України, зазначається, що за розпорядженням Центрального Архівного Управління УРСР рукописні матеріали, які переховуються в названій бібліотеці, підлягають розподілу поміж архівними установами. Через те, що архівні матеріали цього рукописного відділу хронологічно й по природі свого змісту належать до передачі Архіву Давніх Актів²⁶.

Таким чином вирішилася доля вцілілої частини зібрання рукописів бібліотеки Городоцького музею Волинської губернії барона Ф. Р. Штейнгеля. З масиву рукописів було виокремлено його епістолярну спадщину та творчі матеріали, що згодом склали особовий фонд Ф. Р. Штейнгеля в ІР НБУВ, а інша частина – музейні рукописні збірки і господарські документи, що стосувалися маєтку в с. Городок та власницької землі барона, – потрапила до Архіву Давніх Актів.

²³ ІР НБУВ, ф. VIII, оп. 1, од. зб. 3360–3361, арк. 1.

²⁴ Там само.

²⁵ Державний вісник. – 1918. – № 57. – 11 жовт.

²⁶ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 187, арк. 21.

Отже, як зазначалося, першим етапом переміщення рукописних матеріалів як самостійного фонду в неописаному вигляді була його передача під юрисдикцію Архіву Давніх Актів. Проте, варто зауважити, що у фондах бібліотеки Київського університету ці матеріали склали окремий фонд. Потрапивши в архів, йому було присвоєно номер «284».

Наступне переміщення рукописних збірок Городоцького музею було здійснене у 1941 р. у Центральний Державний Історичний архів у Москві. Відразу присвоєно новий номер «1118». І лише у 1947 р. було проведено облік описаних матеріалів. Не було здійснено класифікації та відсутній подокументний облік. Стосовно кількості їх, то розміщені вони у 32 коробках. Проте саме під час перебування у складі ЦДІА фонд отримав назву «Штейнгель Федор Рудольфович, барон, помещик Волынской губернии в селе «Городок», член научных («Археологическое общество») и благотворительных обществ, организатор музея в 1896 г. и его хранитель».

За розпорядженням ГАУ МВС СРСР від 20 листопада 1950 року за № 12/14350 фонд № 1118 «Штейнгель Федор Рудольфович» у кількості 3 ящики (32 коробки) було передано у відання Житомирського облдержархіву УМВС (№ 435). Саме в цій установі здійснено детальніший опис рукописного зібрання барона Штейнгеля, яким донині користуються працівники архіву та науковці. Об'єднані за хронологічним принципом документи утворюють окремі справи, назви яких узагальнені і не розкривають зміст вміщених матеріалів. Подокументний аналіз фонду дає підстави стверджувати, що в описах ЦДІА в Москві та ЖОДА існують певні розбіжності не на користь останнього. Де саме відбулися ймовірні втрати, нам не вдалося з'ясувати, оскільки актову документацію Житомирського облдержархіву, яка могла б пролити світло на цю проблему, утилізовано.

Наступне переміщення відбулося 20 грудня 1952 року з ЖОДА до Ровенського облдержархіву, присвоєно № 366, у якому до сьогодні зберігаються ці матеріали.

Таким чином, уціліла частина рукописних збірок Городоцького музею барона Ф. Р. Штейнгеля пройшла складний шлях, «мандруючи» довгий час по різних архівних сховищах СРСР. Але і донині вона існує відокремлено від основного фонду музейної бібліотеки, що тепер зберігається в НБУВ.

Отже, ми дослідили долю книжково-рукописного зібрання барона Ф. Р. Штейнгеля. До моменту розпорошення воно складало основу бібліотеки першого на Волині обласного музею, яка в свою чергу стала регіональним історико-культурним центром. Після зміни власника зібрання пройшло складний шлях, і вціліла його частина нині зосереджена в декількох сховищах – Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, Державному архіві Рівненської області, Науковому архіві Російського етнографічного музею в Петербурзі.